

СТУПАНЪ.

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ЛИСТЪ.

1 Октомврий 1874.

СТУПАНЪ излиза еднѣ пътъ на мѣсеца съ притурка. Годишна цѣна е едно бѣло меджидіе.

Съдържаніе: Какви трѣба да бждѣтѣ подницитѣ. — Трѣба да бждемъ пистеливи. — Кога ще станемъ ній хора. — Какво има по свѣтътъ. — За въздуха. — Подаръци.

Писма, дописки и снопомоществованіята са испращатъ само до издателя Д. В. Храпова въ Видинъ.

КАКВИ ТРѢБА ДА БЖДѢТѢ ПОДНИЦИТѢ.

Добритѣ подници (пивници, зимници, изби, маази) сж едно отъ главнитѣ условія за да бжде виното добро. Като е тѣй, нека поразгѣдаме въ какво са състои добрината имъ.

1. Отъ една подница са иска, щото нейната топлина да бжде презъ цѣлата година, т. е. зимно и лѣтно време се 8° по Реомировія топломѣръ. А за да бжде пивницата таквази, т. е. вънкашнитѣ промѣненія на въздуха да не са осѣщатъ въ нея, то тя трѣба да са ископае 5-6 лакти по-надълбоко отъ повърхността на земята. Ако бжде подницата сводна (кивгирлія) и постлана съ плочи е много по-добрѣ. Зидоветѣ въ подницата трѣба да бждѣтѣ помазани съ хорасанъ, и да са държатъ колкото са може по-чисти.

2. Чистіятъ въздухъ е необходимо потребенъ за една подница, въ която са държи вино; а за да бжде въздухътъ чистъ, то въ нея (въ подницата), не трѣба да са държатъ зеленчуци, хлѣбъ, месо и други такива, които развалятъ въздуха. Близко до подницитѣ не трѣба да има хлѣвъ (ахъръ, дамъ), купице съ боклукъ, заходи и други такива, които издаватъ лошъ смрадъ и

воня; защото отъ това много са поврежда виното. Ній сме имали случай да видимъ въ нѣкои подници по наст да турятъ паници подъ бжчвитѣ, или подъ щурака за да не капи виното на земята, а въ други пакъ нѣма никакъвъ ссждъ, но си капи на земята. Никого не трѣба да са оставя виното да капи на земята, защото са вкиснува тамъ и разваля и другитѣ вина. Ако капи въ панички или въ други ссждове, тѣ трѣба да са чистятъ сѣкій день. По сжщата причина не трѣба да са държатъ въ подницитѣ при виното бжчви съ оцетъ. Подницитѣ трѣба да иматъ юще и малки прозорчета и кюнове за пречистяніе на въздуха. Тѣзи прозорчета са отварятъ само когато врѣмето е сухо и по гроздоберъ когато мъстѣта ври.

3. Подници, които сж близо до голѣми пжтица, ковачници и пр., не сж добри да са държатъ въ тѣхъ бжчви съ вино; защото когато минуватъ кола, когато чукатъ ковачитѣ и пр., бжчвитѣ са растърсватъ, а оттова виното са вреди. Отъ казаното са види, че добритѣ подници трѣба да сж отстранени отъ сѣко търсеніе на земята.

4. Най-послѣ добритѣ подници не трѣба да сж влажни, защото отъ влагата става плесенѣта (мухуль), а пле-

сеньта е единъ отъ най-голѣмитѣ неприатели на виното. По пѣкои мѣста изъ отечеството ни, като въ Търново, Елена и другадѣ, иматъ подницитѣ си въ лозята, а таквато подници сж най-добритѣ.

ТРѢБА ДА БЪДЕМЪ ПИ- СТЕЛИВИ.

Често са слуша у насъ думата „*економія*“, която ще каже домоводителство и пр.; но ний я употрѣбяваме когато искаме да кажемъ *пистеливостъ*, *пистение*. Тѣй напр. казваме: „трѣба да правимъ економія отъ това или онова“, т. е. трѣба да спистимъ нѣщо отъ това или онова. И наистина, дѣто са не писти, но са харчи за непотрѣбни нѣща, тамъ не може да има истинско домоводителство и добро домашно управление; защото пистението, економіята, е знакъ на уреденото и добро домашно управление.

Като казваме, че трѣба да бждемъ пистеливи, ний не искаме съ това да кажемъ, че трѣба да сме скжперници и лакоми; друго нѣщо е да бжде човѣкъ пистеливъ, а друго—скжперникъ и лѣкомъ.— Скжперникътъ поврежда самъ себе си: ако видя, че кжщата ми ще падне, а отъ скжперничество не искамъ да платя на единъ дюлгеринъ 15-20 гроша да тури пѣколко тухли, или камъни за да не са събори, то когато падне кжщата, скжперничеството и лакомията ще ма накаратъ щъ не щъ да платя 50 или 100 пѣти повече, когато можахъ съ много по-малко да са отирва. Колкото повече време оставишь нѣщо развалено и не го поправишь, толкова послѣ повече различни ще трѣбать, защото „който жади

гвоздѣя, изгубва подковата“, казва една пословица.

Раскошността и расточителността (прахосваніе, распиляваніе) сж най-голѣмитѣ и върли неприатели на една кжща и въобще на цѣлото ступанство. Колкото *берекетъ* да има на земята и колкото много доходи (гелишатъ) да има човѣкъ, раскошността ще опрости сичко, защото раскошността е човаль безъ съшито дѣло, който пикого не ще са напълни. За да са увѣрите въ истинността на това, поглѣдайте само около себе си, и ще видите, че раскошнитѣ и распилени хора съ тѣхното си лошо управление ниегъеъ не имъ върви напредъ, но и на скжперницитѣ и на лакомитѣ не,—а само на пистеливитѣ.

Ами въ какво са състои пистението? Не е твърдѣ лесно да са отговори на това питаніе, защото да бжде човѣкъ пистеливъ въ кжщата си, то е голѣмо искусство. Ний ще наведемъ на кратко нѣколко примѣри, какъ и по кой начинъ може да са спистява.

Никого не трѣба да са купувать нѣща, безъ които можемъ да минемъ, и които до толкозъ не ни трѣбать, ама ако ще би и да сж най-евтини,—то е раскошность.— Винаги трѣба да имаме на ума си това умно изреченіе: не купувай нѣща евтини, които ти не трѣбать, защото ще бждешъ принуденъ да продадешъ онѣзи, които ти трѣбать. Внесеното въ кжщи, каевого и да би било, трѣба да са употрѣбява съ най-голѣмо пистение, економія. На него вече да мисли ступанката, домазинята, кжщовницата—тя най-много е отговорна за сичко това. Дрѣхитѣ, съшитѣ дрѣхи, салтанатитѣ (лукса) не малко съспивать една кжща.

Освѣнь това спистява и овзи, който

посѣе добро и здраво семе. А зашто? защото отъ лошото семе изниква само една часть, а другото изгнива. Спистява са и тогава, когато са държи добъръ добитакъ и са храни добръ, защото слабиятъ добитакъ слабо работи и по-малко полза ни принася, а добриятъ и добръ храненъ добитакъ значително по-голъма полза ни принося. Спистяваме юще и тогава, когато държимъ добъръ учитель, когато добръ въспитаеме дѣцата ни и пр. А зашто? сѣкий отъ читателитѣ ни лесно ще може да си отговори на това.

Пистеніето (економіята) има юще едно добро свойство, а то е, *че винаги можемъ да я употребимъ* — защото винаги не можемъ да заслужимъ и спечелимъ, но за по-лоши времена да спитимъ, това можемъ, ако искаме. Ний не можемъ, за да не кажемъ не знаеме или не щемъ, да печелиме за себе си много, та ако не правимъ и економія, ако не спистяваме, то юще по-лоша бѣдница ни чака!

КОГА ЩЕ СТАНЕМЪ НИЙ ХОРА?

Въ 34 брой на в. „Вѣкъ“ прочитаеме подъ горній насловъ слѣдующія интереснѣ членъ, и за неговата важность ний го помѣстяме въ листа си, и го препорѣчваме на вниманіето на читателитѣ си.

„Че ний не сме хора, че ний нѣма да станемъ скоро таквизъ, то са доказва най-ясно отъ сичкитѣ противорѣчія, които срѣщаме въ нашія общинскій животъ.“

Ний сме сиромаси, ний са оплакваме, че нѣмаме *алжшь вериши*, ний викаме до небеса, че Господь дигнѣлъ берекетя си отъ земята ни, ний кълнемъ лошитѣ сегашни времена, ний измислю-

ваме сѣкакви орисници и зли духове, които ни прѣчатъ да бѣдемъ добръ. Сичко това ний го правимъ и никой не може да каже, че това е лѣжа. Сѣкидневнитѣ, сѣкичаснитѣ ни думи сѣ сѣтъ. А не знаеми, а слѣни ли сме да не видимъ, че колкото и лоши да сѣ времената, ний сме по нѣкои си градища най-голъмитѣ раскошници и разсиивници? — Ний са облачаеме въ чужди лѣскави облѣкла, ний са обуваме въ тѣспни и лустрени чипичета, ний натруфяме жепитѣ, сестритѣ и дѣщеритѣ си въ най-послѣдня мода, ний постиламе кѣщята си по европейски, а да работимъ както трѣба ний не знаемъ. Ний сме казали единъ пѣтъ, че алжшь-веришь нѣма, че берекетъ нѣма, и съ това сме свѣршили. Скрѣстили сме рѣцѣ, провисили сме крака, опулили сме очи и чакаме. А какво чакаме? — Да паднатъ отъ небето печени врабци, да намѣримъ нѣкадѣ нѣкой казанъ съ имане, или да земе Господь да ни спуца отъ небето манна и сичко, което ни е потрѣбно.

Нѣма алжшь-веришь. А мѣстната търговія не е въ нашитѣ рѣцѣ, ний са не погрижваме да търгуваме тѣй както търгуватъ хората; ний сме донесли въ маазитѣ си сичко изъ Европа: гнили често сукна, лѣскави но ничтожни платове, сѣкакви желѣзарски потрѣби, та дору и иглитѣ, концитѣ и кибритя ний чакаме да ни дойде изъ Европа. То е тѣй, а ний смѣемъ юще да казваме, че нѣмаме алжшь-веришь. Не сме ли хора, достойни да ни са рѣкопѣска? Не сме ли хитри гадини, умници мажѣ и майстори готовановци? Та зашто да казваме, че не сме и ний хора?

Берекетъ нѣма, Господь си дигнѣлъ благословіята отъ нашата земя, казватъ нашитѣ чифчи—селени.— А я ми ка-

жете, мои байновци, ще ги попитамъ азъ, а ми кажете може ли ножа ви да рѣже когато не е изостренъ, може ли кравата ви да даде изобилно млѣко, когато тя не е здрава или когато не е добръ хранена? Това е невъзможна работа, казвате вѣй! — Е добръ! а какъ е възможно да искате берекетъ отъ вашитѣ ниви, отъ вашитѣ ливади и отъ вашитѣ лозя, когато тѣ не сж здрави, когато вѣй не сте ги нахранили, а и не умѣйте какъ да ги оздравите и нахраните? Лъжете са вѣй, мои байновци, горчиво са лъжете съ вашитѣ клѣнанія на лошава времена, на грозни орисници и на зли духове. Ако опъзи нива, която едно време ви даваше 50 крини жито, днесъ едвамъ изважда семето си, то не е грѣжката въ лешавото време. Грѣжката е у васъ, защото вѣй не умѣйте да я наторите както трѣба (а и не искатъ други да ги учатъ, тѣ сичко знаятъ? Б. Р.), защото вѣй неможете да орете както оратъ днесъ сичкитѣ хора, и защото употребявате таквизи плугове и рала каквито сж употребявали вовремеоновци. Вѣрвамъ, че ма разбирате, и че нѣма потрѣба отъ много юще расправии. Като здравомислящи, вѣй трѣба да са същате отъ малко.

А какво ще кажете за нашитѣ занаети, какво ще речете за нашитѣ търговски зимане-даванія и за нашитѣ вѣденія на добитѣкъ? — питатъ нѣкои си. Тукъ пакъ ли нѣй сме грѣшни? Пакъ ли у насъ е голѣмиятъ тозъ *кабахатъ*, който стоварвате на гърба на нашитѣ чифчи и лозари? — А, азъ не щѣхъ да ви дамъ и тука криво, байновци; но... но... сѣ пакъ има нѣщо да ви са каже. Ако орисницата не ви са усмихва и отъ къмъ тѣзи страна, то е защото вѣй съ вашитѣ занаети и зема-

не-даванія не живѣете въ днешното време. Вѣй ма не проумѣвате и азъ съмъ длъженъ да бѣдъ по-ясенъ. Слушайте, братія!

Занаетитѣ, които работите вѣй тѣй сжщо, както сж ги работили вовремеоновци, не хранятъ къща именно за това, защото изработеннитѣ ви нѣща не ги купуватъ и не ги употребяватъ ни вашитѣ у дома.

Свѣтътъ е станалъ други, братія мои. Сѣкѣй обича по-новичкото, по-лъскавичкото и по-напетичкото. А таквозито, вѣй май не, по хичъ не знаете да работите, а не са грижете и дѣцата си поне да научите на него. А какви сж вашитѣ кондури? Приличатъ ли на напетитѣ и лѣскави чипички, които ни идатъ изъ Нѣмско? — Какви сж вашитѣ калпаци? Иматъ ли тѣзи привлекателность, която е свойщина на плиткитѣ алени фесчета и на гароба-жо скършенитѣ капели? — Какви сж вашитѣ потури, вашитѣ кожуси и вашитѣ сукмани? — Доганятъ ли що годѣ на впититѣ въ кожа и назикъ изгладваючи панталонки, на мериодобразнитѣ сетрета, фракове, палта и пардесюта, на чудовититѣ и извънприродни роби и фистани, които носятъ днесъ вашитѣ прокопсани синове и вашитѣ цивилизирани демоазели и дами? Е добръ, тогазъ кой ще купува вашитѣ работи, вашитѣ произведения отъ които вѣй очаквате своята прѣхрана? Колкото за търговията ви, вѣй сами знаете, че тя не е достойна да носи това име. Вѣй сами, които сте подигнали по веднѣжъ очитѣ си да видите що става на два раскрача далечъ отъ васъ, убѣдили сте са, че търговия правятъ хората, че туй, което наричатъ у насъ търговия, е игра за поминѣкъ и че то е проста бакалія или ако щете само

гюрюлтѣя? И ще ходимъ напрѣдъ! И искаме да са мѣримъ съ свѣта, съ хората! Тежко намъ, тежко и горко намъ, ако останемъ съ тозъ умъ! Отъ сичко казано до тукъ можемъ да си направимъ едно заключеніе. Ний можемъ да кажемъ, че насъ ни не бива и че ний не сме хора. Ний можемъ да кажемъ, както сме казвали много пѣти, и както сѣкога ще говоримъ, че ний теглимъ отъ сами-себе си. Ний имаме въ рѣцѣтъ си и злото и доброто. Отъ насъ самитѣ зависи да бъдемъ честити и доброчестни, сами ний можемъ, ако щемъ, разбира са, да добруваме до нѣкъдѣ; ако сега сме злочести, сиромаси, бѣдни, испаднѣли, то причината на това сме си ний, и пакъ до колкото поне зависи отъ насъ.

А се тѣй ли ще отиваме ний? Се тѣй ли ще стоимъ съ кръстосани рѣцѣ и ще чакаме печени врабци да паднатъ отъ небето? Се съ нашитѣ типически оплакванія и тжженія ли ще останемъ ний? Нека попита сѣвѣй себе си, нека отговори сѣвѣй на себе си. Азъ ще си продължа разговора.

Ний нѣма да ставемъ скоро хора. Сичко въ нашата къща е разнебитено, разбъркано, като захванемъ отъ нашата Екзархія, която стои много на високо, и дойдемъ дори до нашитѣ най-бѣдни общини, на които членовѣтъ живѣятъ въ прѣстени и сламени колиби. Нищо нѣма да видите на мѣстото му, нищо нѣма да съгледате че става по своя редъ. Ввредъ неразбранщина, ввредъ нашенска работа.... Но прощавайте за сега, мои братія и байновци, и бѣдете снисходителни къмъ любящитѣ ви

Вашиъ Батю."

КАКВО ИМА ПО СВѢТЪТЪ.

Азъ съмъ твърдо увѣренъ, че сѣки отъ васъ обича продѣтъта и че сѣки отъ васъ са радва на нейното появленіе. А какво би вие казале, ако би чуде, че на тоя свѣтъ сѣществуватъ и такива земи, въ които царува вѣчна продѣтъ и които приличатъ на земни рай? Вие сте слушале, че на тоя свѣтъ сѣществуватъ разнообразни тревы и дървета, че въ Сибирь и по Ливанските планини са намиратъ високи, кичести и вѣчно зелени кедрѣ и че въ Африка, въ Америка и по южните острове растатъ п а л м и, които са считатъ за царци на растителното царство. Пѣтешественниците говорятъ, че красотата на палмите не може да са сравни ни съ едно друго растение и че перото е слабо да опише тая красота. И наистина, кое дърво отъ нашите гори са повдига камъ ясното небе до толкова високо, до колкото палмата? Това чудно дърво е високо сто стѣпки, а листето му приличатъ на гигантска шанка, която е широка около 20 фута. Съ една дума, който иска да си състави какво-годе понятие за това дърво, той трѣба да си въобрази страшно висока и тѣнка едка, която има гѣсто-зелена чалма и която дава полезни и всушни плодове. Най-долните листе на палмата висятъ надолу, а най-горните стѣрчатъ на горе. Цвѣтътъ на палмите бива бѣлъ. Плодовете ѣ приличатъ на рѣдко грозде. На сѣки кичуръ са намиратъ отъ 20 до 30 орѣхи, а на сичкото дърво—по нѣколко стотини. Плодовете на кокосовите палми хранатъ многочисленно население. Палмите биватъ много родове и различни видове. Най-важната отъ тѣхъ е кокосовата п а л м а. Ако въ Европа и да са донасятъ палмови орѣхи, но тие изсхватъ отъ времето и губатъ своятъ пѣрвоначаленъ вкусъ. Когато палмовиятъ орѣхъ е още незрѣлъ, то въ неговите вътрѣшности са намира вкусно и мазно млѣко, което е твърде хранително. Представете си, че пѣтувате по островете на Великиятъ-океанъ, че сте са умориле отъ неравниятъ пѣтъ, отъ палящето слънце и отъ многочисленните нужди и неводи, които са срѣщатъ по необработенните още острове и между полуди-

вите народи; представете си, че ви грозатъ отъ сѣка една страна различни опасности и че вие сте си туриле главата въ торба; най-послѣ, представете си, че нѣколко деня сте тѣриле гладъ и жажда и че много пѣти сте биле припуждавани да псувате своето любопитство и да проклинате онзи часъ, въ който сте са родиле да предприѣмете тѣжкото и опасното пѣтешествие по тѣе далечни отъ отечеството ви страни. Най-послѣ, вие са рѣшавате да продължите свояятъ пѣтъ . . . Изведнашъ предъ васъ са исправи кичесто, високо и зелено дърво, на което висатъ голѣми зелени орѣхи, въ които са намира прохладително питие. Но какъ ще да достѣгнете плодѣтъ на това високо и нѣжно дърво? Какъ ще да са искатерите по това гиздаво дърво, което нѣма до самиятъ върхъ ни клонове, ни чекуре? Вие не би могли да исплзните желанието си, но въ Полинезия сѣко едно дѣте е привикнало да са катери по тѣе дървета още отъ малко и да удовлетворява своята жажда. За да са искачи човѣкъ на това високо дърво е потрѣбно вѣже, което са обвива около краштѣтъви и което са подвига нагоре се повече и повече. Палмата има луспави кори, слѣдователно вѣжето не може да са исплзне на долу. Откъснатиятъ плодъ са пуца отъ дървото така, щото върхатъ му да падне по-напредъ на земята, въ противенъ случай орѣхѣтъ може да са распѣрене на части. Гладните и жѣдните стоятъ подъ дървото и чѣкатъ. Когато плодѣтъ падне на земята, то го зематъ, свалятъ зелената му кора съ жбиците си и испиватъ млѣкото. Кокосовата палма обича да расте по морските брѣгове и вѣобще по оние мѣста, надъ които вѣе морски вѣтаръ и надъ които са принасятъ солени морски испарения. Най-роскошните и най-прекрасните палмови дървета растатъ на южниятъ и на западниятъ брѣгъ на островъ Цейлонъ, на Малабаркъ и Короманделъ и на Маледиви и Лакедони. Кокосовата палма са е распространила по сичките топли мѣста така сѣщо, както и множество други растения. Морските течения носатъ палмовите орѣхи и хвъргатъ ги по брѣговете на далечните стра-

ни. Ако почвата и климатѣтъ на тѣе страни, на които морските волни сѣ донесле кокосовиятъ орѣхъ, е благоприятна за това растение, то твърде скоро израсва гиздава палма. Морските течения донасятъ кокосови орѣхи даже и на о. Исландия, на Нова-земя и въ Спизбергени. Изъ сичкото това вие видите доволно ясно, че природата са грижи и сама за распространението на своите богатствѣ. Освѣнь това, палмата е принесена и пресадена на много мѣста и отъ човѣческа рѣка. Ако закопаете нѣкой кокосовъ орѣхъ плитко въ земята, то слѣдъ нѣколко месѣци пониква бѣлъ зародишъ, който са увеличава доволно бързо. Когато палмовите младочки порастатъ малко, то жителите ги пресаждатъ. Тѣе дървета са садатъ на рѣдове и между сѣки двѣ дървета са оставя 18 стѣпки разстояние. Въ продължението на 3 или 4 години младите растения са заграждатъ, защото свинете обичатъ да роватъ около тѣхъ и да ѣдатъ корѣните имъ. На 6-та година кокосовата палма, която достига до 8 фута височина, има най-голѣми и най-предестни листе. Отъ тоя вѣзраст тя захваща вече да дава плодъ, който бива изобилень само 60 години. Послѣ тая зрѣлостъ палмата захваща да старѣе и плодотѣе ѣ са умаляватъ постепенно.

Ни едно дърво въ тропическите мѣста не принася на човѣчеството такава громадна полза, колкото кокосовата палма. Отъ кокосовите орѣхи не само че са хранатъ многочисленни населення, но изъ тѣхъ са приготвява такава масло, което принася полза на сичка Европа. Когато това масло е още прѣсно, то може да са употребява за храна; а ако е гранясало, то са употребява за освѣщение и за сапунь. Трѣба да ви кажа и това, че това масло гори безъ меризма. Сапуниятъ, който са донася по насъ изъ Европа и когото купуватъ нашите кокони за рѣцете си, са прави отъ кокосовото масло. Отъ това масло праватъ и твърде добри свѣщи. Кокосовото масло е станало извѣстно въ Европа отъ началото на сегашниятъ столѣтие. Въ днешните времена това масло е накарадо множество европейци да оставатъ отече-

ството си и да са населатъ даже и по най-отдалечените отъ Европа пустини, но които растатъ кокосови палми. Само Другарските острови сж изроводиле въ 1835 година за 13,000 талира кокосово масло. Но най-голъмото количество са добива отъ островъ Цейлонъ. Въ послѣднийото време на островъ Ява сж посадени около 50 милиона кокосови палми. Отъ чуруците на кокосовиятъ орѣхъ жителите на Полинезия сж праватъ и различни сѣдове. Тая чурунка са напжлва съ солена вода и заравя са въ земята. Слѣдъ нѣколко време тя са изважда изново, омива са и употрѣблява са за различни нужди. Чашите са праватъ отъ незозрѣли орѣхи. Дервишете донасятъ и по нашите мѣста панци отъ кокосови чуручки. Даже и самите листе на младите палми са употрѣбляватъ за храна. Полинезците ги варатъ и приготвяватъ отъ тѣхъ доволно вкусно ѣдене. По кокосовата палма расте и такъвъ единъ мѣхъ, отъ когото жителите тѣчатъ грубо сукно. Отъ покривката на орѣхътъ праватъ якви вѣжа. Осѣвъ сичкото това, отъ коженистата покривка на цвѣтътъ, т. е. отъ пѣпките му, са добива сладакъ сокъ, отъ когото Цингадезците приготвяватъ палмово вино или тодди. Беннетъ, говори, че това вино е полезно въ много отношения. Ако палмовото вино е още сладко, т. е. ако не е още преврѣло, то са употрѣблява като кръвоочистително срдство. И така, палмовиятъ цвѣтъ дава вино, ракия, захаръ и оцѣтъ. Ако арабинътъ са гордѣ съ своите финики, грѣкътъ съ своите портокале и тавчениитъ съ своето хлѣбно дърво, то малабарскиятъ жителъ има пжлно право да каже, че неговото отечество е втори рай. Расказватъ, че единъ португалски морякъ похвалилъ предъ малабарските жители своето отечество и посжвѣтовалъ ги да идатъ въ Лиссабонъ и да са нагѣдатъ. — „А растатъ ли по вашите брѣгове кокосови палми?“ попитаде двациите. — „Не растатъ,“ пмъ отговорилъ португалецътъ. — „Ако е така, то ще да си останеме на своятъ пре-красенъ островъ, защото въ Европа ние не би могле да намѣримъ нищо по-хубаво и нищо по-полезно отъ това дърво.“ Раз-

бира са, че не само човѣкътъ обича кокосовите орѣхи и кокосовото млѣко. Маймуните и папагалете сж голѣми любители на орѣхите; отъ слоновете, които обичатъ зелените и младите палмови листе, жителите сж принудени да кладатъ огньове и да плашатъ царьтъ на четвероногите съ пушки и съ пищове; за дивите свине и за дивообразите, които обичатъ палмовите корѣни, жителите турятъ канане и вардатъ младите растения и дене и ноше. Осѣвъ тие животни, на о.о. Борнео и Суматра живѣе малка, черна и вжоружена съ джлги и остри ногте кокосова мечка (*Ursus malayanus*), която лази по дърветата твжрде искусно и която ѣде още незозрѣлите плодове. Индийскиятъ музанъ (*Paradoxurus typus* или *Pongoninè*) така сжщо лази по палмовите дървета, разгризва мекката кора на орѣхътъ и жѣдно пие неговиятъ сладакъ сокъ. Мишките така сжщо праватъ голѣми опустошения по палмовите градини. На островъ св. Маврикия даватъ една голѣма чаша ромъ за 12 миши опашки. Изъ птичето царство най-опасенъ за палмовите плодове е черниятъ мушишь (*Sterna Stolidus*). Мнозина мислатъ, че палмовите дървета на Индийските острове не даватъ плодъ само по причина на тая птица, която унищожавя цвѣтътъ. Сжществуватъ още много други видове палмови дървета, между които пжрвото мѣсто занимава са г о в а т а п а л м а. Подъ кората на това дебѣло дърво са намира доволно вкусно брашно, което храни многочисленно население и което са нарича са го. Едно дърво може да даде около 300 оки брашно. Тая палма бива дебѣла и зелената ѣ чалма става твжрде широка. Отъ това брашно са приготвява пробѣда (вишисте).

(Проджлжава са).

З А В Ъ З Д У Х А.

4. ПĂРИ.

Изъ земята и изъ водата непрестанно са издигатъ на горѣ въ въздуха пăри, отъ които са образуватъ облацитѣ, а пжкъ нѣкои отъ тѣхъ са распрѣватъ по въздуха. Тѣзи

пáри сѣ много потрѣбни за сички живи същества, даже и за растѣніята; защото растѣніята, хората и другитѣ животни са състоятъ повечето отъ вода, а за да са навакса водата, която изгубва тѣлото, като са поти, най-напредъ трѣба, щото тѣзи загуба да са надомѣсти съ паритѣ изъ въздуха. Растѣніята са състоятъ отъ три части вода, а една часть сухи твари, а и тѣлото на животнитѣ са състои, както казахме, повече отъ вода; тѣй напр. въ тѣлото на единъ чловѣкъ, който има тѣжина 60 оки, има 45 оки вода а само 15 оки твърди—сухи—твари (вѣщества).

Ако поразглѣдаме какъ са промѣнява непрестанно водата въ природата, т. е. какъ става на пáри, а отъ паритѣ—роса, дъждъ, снѣгъ или градъ,—които падатъ пакъ на земята, то можемъ да сравнимъ това промѣненіе и обикаляніе, съ онова на кръвта въ тѣлото на животнитѣ.

5. АЗОТНА КИСЕЛИНА (КЕЗАПЪ).

Азотна киселина има и въ въздуха, а като падне съ дъжда на земята, служи за храна на растѣніята. Азотната киселина е съставена отъ петъ части кислородъ и една часть азотъ. Тя е кисела, утровоно течна тѣло, което са употрѣбява за растопяваніе и чистеніе разни матали (руди), за разлжчваніе (раздѣленіе) злато отъ срѣбро, за рѣзаніе стомана и камъни, въ бояджилжка и пр.

Азотна киселина или кезапъ са добива като са възвари селитра, (геверджеле) съ силенъ витріолъ (зачія).

6. АМОНИАКЪ.

Въ въздуха има и амоніакъ. Това въздухообразно тѣло има неугодна и люта миризма (воня); самъ не гори, нито подпомага гореніето. Амоніакътъ са състои отъ три части водородъ и една часть азотъ. Той вѣтрѣ дѣто гниятъ органически тѣла, които иматъ и съдържатъ азотъ, и оттамъ отива въ въздуха, отъ дѣто съ дъжда и снѣга пада на земята. Водата поема въ себе си много амоніакъ. Употрѣбява са въ дѣкарството, въ бояджилжка и пр., а съ него вадятъ и пятна (лекега) отъ лекедисани дрѣхи.

КАКЪ СА ЧИСТИ ВЪЗДУХЪТЪ.

Когато въздухътъ е чистъ, т. е. когато въ него са намира само чистъ кислородъ и а-

зотъ, то ний обикновено говориме, че климатътъ (хавата) е здравъ; а ако въ въздухътъ има ядовити вещества, т. е. ако той са съединява съ испареніята на блатата и съ другитѣ гниющи вещества, то този въздухъ бива не здравъ и произвожда множество болѣсти.

А освѣнъ това въздухътъ може да са развали лесно и въ стайтѣ, дѣто живѣемъ, и то много повече отъ колкото вънъ. За това трѣба винаги да са пречистя този разваленъ и нездравъ въздухъ въ стайтѣ. А за да са исплѣди нездравія въздухъ изъ стайтѣ, и на иѣстото му да дойде здравъ и чистъ, най-доброто срдѣство е да отваряме често прозорцитѣ и вратата, особено сутрина, и да метемъ често подътъ (дюшемето). Ако ли не провѣтряме стайтѣ, то въ тѣхъ са набира много вѣгленна киселина, която издишваме, а тактѣвъ разваленъ и нездравъ въздухъ е много вредителенъ за нашето здравіе.

Въздухътъ въ стайтѣ може да са чисти тѣй сѣщо ако поливаме запалени вѣглени съ оцетъ, ако кадиме съ кафе, захаръ, боровина и пр., или пакъ ако туряме въ тѣхъ (въ стайтѣ) такива нѣща, които пріематъ въ себе си и попиватъ газовитѣ (въздухообразни тѣла), като напр. вѣглища, студена вода съ ледъ, мокра гѣба (сѹнгеръ) и пр. А съ мнризливи вѣщества не трѣба да са кади въ стайтѣ, защото е много вредително за здравіето. Въ бодницитѣ чистятъ въздуха съ азотна киселина, отъ която турятъ малко нѣщо да извѣтря, или пакъ запалватъ нѣщо сипуръ (сѣра, кюкюртъ, жупель). А най-доброто е често да провѣтряме стайтѣ, като отваряме вратата и прозорцитѣ.

ПОДАРЪЦИ.

Благот. Отецъ П. Ангелъ П. Дмитровъ отъ Ново подарява едно годишно теченіе отъ „Ступанъ“ за селото си.

— Г. Коле Георгиевъ (словослагателъ) отъ Нишъ, подарява такожде едно год. теченіе отъ „Ступанъ“ за главното мѣшко училище у Нишъ.